

A kriminalisztika idődimenziója

FENYVESI Csaba¹

A kriminalisztika módszertanát mindig a múltban történt bűncselekmények felderítésére használjuk. A jelenben dolgozó kriminalistáknak folyton a korábban lezajlott történések releváns adatait kell összegyűjteniük. Mégpedig gyorsan és egyúttal alaposan is. Feladatukat tovább nehezíti, hogy a „mikor történt?” kérdésre pontos választ kell adni, mert jelentősége lehet a tettes személyének felderítésében, az esetleges alibi ellenőrzésében is. Elvi tétel, hogy a múlt megismerhető, és ennek érdekében minden törvényes krimináltaktikai és krimináltechnikai eszközt be is kell vetnie a bűnüldözőknek.

Kulcsszavak: első csapás, múlt, jelen, jövő, mikor történt?, rekonstrukció

A jelenben dolgozó tudományos kutatót kíváncsisága ösztönzi. Kérdéseket tesz fel. Azokra keresi – néha egy egész életen át – a lehetséges válaszokat. Végző soron mindegyik esetében a helyes választ. A kérdésfeltevés az egyik legnehezebb feladat. Már mint a jó kérdésfeltevés. A tudományos kutatói kérdésnek ugyanis egyszerűnek, világosnak és lényegre törőnek kell lennie. Olyannak, ami alapján nem kerülhető meg a tisztességes, tükörtartó és mások számára is hasznosítható válasz.

A kriminalisztika – mint a nyomozás, a múlt megismerésének (fiatal) tudománya² – már több mint száz éve megfogalmazta esszenciális kérdéseit. Ezek valóságghú megválaszolása alapot adhat a későbbi bírósági ténymegállapításhoz, az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez.

Úgy is fogalmazhatok, hogy a piramismodellemben szereplő³ hét báziskérdés (mi, hol, mikor, hogyan, ki, kivel, miért?) alapelvi szintre emelkedett.

Elvi éllel mondhatom ki, hogy aki ismeri az inkriminált bűncselekmény körében az egzakt válaszokat, az ismeri a múltbeli eseményeket, az képes a tényekből helyes jogi következtetéseket levonni. Ne feledjük a római jog bölcsességét: „*da mihi factum, dabo tibi ius*”, vagyis adjál nekem tényt, adok neked jogot. A ténykérdés mindig megelőzi a jogkérdést, és nem lehet „jogászkodni”, minősíteni a tényállás pontos ismerete nélkül.⁴ Az ellenkezője is közelít az igazsághoz, nevezetesen, hogy aki nem

¹ Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék, e-mail: fenyvesi.csaba@ajk.pte.hu

² Cholnoky Jenő balatoni hasonlattal „*Aranyhídnak*” nevezte a földrajzot, mert szerinte természetes összekötő kapocs a természet- és társadalomtudományok között. Magam így látom a kriminalisztika szinte művészi szintű funkcióját. Olyan tudományág, amely felettébb hatásosan ötvözi és használja fel a két nagy tudománycsoport folyamatosan bővülő vívmányait, kutatási eredményeit. CHOLNOKY 2021: 317.

³ FENYVESI 2014.

⁴ Nézetem szerint ez az állítás mértékadó a nem büntetőjogi tényállásokra, vagyis a jogászai munka, a jog minden területére, ágára is.

ismeri a tiszta válaszokat a kérdésekre, aki opálosan látja a múltat, nem tud tényálást megfogalmazni, ebből következően minősíteni sem tud. A „tényészet” vagy „tényeszkedés” mindig megelőzi a „jogászkodást”.

A tömörséget mutató, már idézett hét „aranykérdés” között sem véletlenül áll az első helyen a pusztán két apró betűből álló „mi?” kérdése. A „mi történt?” lényegbevágó megválaszolása adja meg ugyanis a kezdő feleletet. Egyben lökést is, hogy valóban bűnügyben kell-e eljárnia a hatóságoknak, vagy netán közigazgatási, munkaügyi, szabálysértési ügyben, és sorolhatnánk még számtalan eshetőséget és területet. A bűncselekményi válasz esetén azonnal más lesz a bevetendő apparátus, szakértelem, módszertan, eszközállomány és azonnal élessé válnak a további alapkérdések. A mondatból kiemelem az „azonnal” szót, hiszen egyből élessé válik az idő kérdése. Nemcsak a nyomozás, a tényfeltárás gyorsaságának igénye miatt, hanem mert a „mikor?” kérdése is előretolul. Csak a „mi?” kérdése után verseng a „hol-mikor-hogyan?” kérdéstriász. Szinte egyidejűen és égetően merülnek fel a részkérdések, amelyekre a lehető legrövidebb idő alatt meg kell adni a lehetőleg tūpontos válaszokat, mert ezek nélkül nagy valószínűséggel nem tudunk kutatni a további kérdések (ki, kivel?) felelete után.

Jelen tanulmányomban a szinte minden bűnügyben kulcskérdéssé váló „mikor?”-t, az idődimenziót vizsgálom a teljesség reménye nélkül.⁵ Gondolatsorom a „bűnüldöző” szóval kezdődik. Sajnos már ebből is kitetszik, hogy a kriminalista állandóan követő, esemény után kullogó vagy alkalmanként száguldó magatartást tanúsít.⁶ Rettenetesen nehéz feladata végrehajtása közben az idősikban hátrányban van a bűnelkövetővel szemben. Mindig utólagos a magatartása.

A detektív kénytelen a múltba nézni. A már nem létező idősik eseményének rekonstrukcióját követeli tőle saját tudománya, vezetője, irányítója, a nyomozást felügyelő (irányító) ügyészség. Végso soron pedig a tényeket és a hozzá kapcsolódó, múltat pásztázó bizonyítékokat értékelő bíróság.

Irigylésre méltónak tűnhet egy építész idődimenziója. Adott egy üres telek, és a jelenben kell megalkotnia a jövő számára egy lakóházat, palotát, múzeumot, színházat, hidat, utat stb.⁷ Az építő jövőlátó, szemben a múltnéző kriminalistával. Kinek van könnyebb dolga? Fantáziára, képalkotási képességre mindkettőjüknek szüksége van. Gondoljunk csak a verziók, a frappáns verziók (minden abszurd megtörténhet az életben), hipotézisek felállítására. Nem könnyű a múltat látni, mert az már elmúlt, az építész számára meg a láthatatlan, még soha meg nem valósult jövőt. A mérnöki munka minőségét az alkotás stabilitása fogja adni. A (kénytelenül) múltba látóét a tények és bizonyítékok szilárdsága, a bíróság előtti helytállósága.

⁵ Úgy vélem, hasonló elemzés végezhető az összes fő kérdés esetében. Hiszen, ahogy meg is fogalmazom, a „mi történt?” után (vagy párhuzamosan) releváns a „hol, hogyan?” és persze a tettes(ek) megnevezése és motivációja, célja.

⁶ Csak a bűnmegelőzésnél van előcselekmény, időben előbbi hatósági aktus, proaktív magatartás a reaktívval szemben.

⁷ Persze az építész munkájában is előfordulhat, hogy régi épületet kell átépíteni, akkor szükséges lehet a múlt ismerete. Ez a ritkább eset.

Az időfaktor boncolásban felvethető egy másik teoretikus kérdés is: látható-e (láttatható-e) a múlt? Hiszen itt emberek sorsa, szabadsága, egyes országokban élete függ ettől. Ha erre a filozofikus kérdésre netán valaki úgy válaszolna, hogy nem, akkor bátran kijelenthetem, nem sok értelme lenne a büntető igazságszolgáltatásnak (és a kriminalisztika tudományának). A teoretikus, alapvető szintű tudományos felelet tehát: a múlt megismerhető. Hozzáteve, hogy lehet korlátos a látásunk. A múltba nézés szükségszerűen torzító tükrökön keresztül lehetséges csak. Vegyük például a hibázó, tévedő tanúk tömkelegét, akár a felismertetési eljárásban, akár a szimpla vallomásoknál! A szakértői vélemények hibahatárait, módszertani gyengeségeit, bizonytalanságait, a terheltek nem ritkán tudatos megtévesztő magatartásait, vallomásait, a bizonyítási és felismerési kísérletek megváltozott körülményeit!⁸

Melyik a múltat vizslató társszakma, társtudomány? Rövid hátranézésben (évszázadokban, évezredekben) az archeológia, nagyobb távlatban (évmilliókban) a paleontológia. Mi a következménye annak, ha ezek tévednek a „mikor?” kérdésének megválaszolásában? Súlyos hátrány nem ér szinte senkit. Ám a kriminalista tévedése végzetes lehet egyes személyekre, csoportokra nézve. Nem mindegy a bűncselekmény időpontja, annak rögzítése. A téves megállapítás akár justizmordhoz is vezethet: tévesen nyilvánítják ki a hatóságok, hogy a terhelt akkor jelen lehetett, illetve akkor ott volt/járt/tartózkodott/aktivizálódott a bűncselekmény helyszínén. Holott nem is járt (egyáltalán nem tartózkodott) arrafelé abban az időben.⁹

Milyen idődimenzióban dolgozik a sokszor a kriminalistát is segítő orvos? A jelenben vizsgálja a beteget. Diagnosztizál. Megpróbál rájönni, hogy mi okozta, hozta létre a múltban a jelenlegi állapotot. És a biztató jövő érdekében a diagnózis után terápiát javasol. A kriminalista a jelen idejű helyszíni szemle adataiból (nyomokból, anyagmaradványokból, elektronikus adatokból, iratokból), tanúvallomásokból próbál következtetni az előzményekre. A felderítő terápiája maga a nyomozás, végső soron az igazságszolgáltatás segítése. Az angolszász irodalom használja a „*reconstructing the past*” kifejezést.¹⁰ Találó. A múlt felépítése, újra láttatása a jelenben. Amikor eltörik egy (antik) váza, színes darabjai szerteszét szóródnak a padlón. Az egyes mozaikdarabkákat igyekeznek összeilleszteni a régészek. Ugyanezt teszik a nyomozók

⁸ Itt hangsúlyozom ki, hogy nem véletlenül használtam a kísérlet szót mind a rekonstrukciónál, mind a felismerésnél. 2021-ben zárult hétéves tudományos kutatásom során arra a megállapításra jutottam ugyanis, hogy önmagában a kettős – kriminalisztikai és büntető eljárásjogi aspektusú – felismerésre a bemutatás jelenlegi elnevezése is sugalmazó, hovatovább befolyásoló lehet. Már önmagában a „*bemutató*” szó arra sarkallja az egyébként a hatóságnak is sokszor megfelelni kívánó felismerőt, leggyakrabban a bűncselekmény sértett tanúját, hogy a bemutatott személyek (tárgyak, hangok, fényképek, videófelvevételek stb.) közül válasszon. Hogy mindenképpen válasszon! A megfelelési kényszer veszélyesen justizmordos fordulatot vehet. Azért is a kísérlet szót javasolom, mert gyakorta situációhoz kötött a felismerés. Márpedig akkor a bűncselekményi helyzethez kell igazítani a körülményeket is. Hasonlóan, mint a bizonyítási kísérletnél, itt is törekedni kell, hogy a leginkább hasonlítson az eredeti állapothoz, hiszen csak akkor tudja a hatóság ellenőrizni, hogy egyáltalán felismerhető-e, kivehető-e az elkövető arca, mozgása, ruházata stb. És csak ugyanolyan látási-hallási-észlelési körülmények között szabad megkísérelni az esetleges személykiválasztást is. Lásd erről részletesebben FENYVESI 2021.

⁹ A móri, nyolc ember halálát követelő bankrablás 2002. május 9-én 12 óra körül volt. Ebben az időben az életfogytiglanra ítélt K. Ede Budapesten tartózkodott, nem volt a helyszín közelében sem. Lásd erről részletesebben KOVÁCS 2009.

¹⁰ OSTERBURG-WARD 2010 [1998].

is. Elsőként méhecske módjára szorgoskodva felkutatják (például egy szemle keretében) a vázához illő (releváns) darabkákat. Csak az eredeti dísz tárgyhoz tartozó puzzle-részek maradhatnak fenn a szűrőn. A rosta lyukán ki kell hullaniuk a nem oda illőknek. És utána még megfelelő helyüket is meg kell találni a kirakósóban. A bíróságra már a teljesen felépített, újraalkotott vázát szabad csak bevinni. A bizonyosan odatartozó darabokból hiánytalanul, teljesen felépített múltat. Ha repedések, rések lesznek rajta, időtágulatok például, nem fog összeállni a múlt. A bíróság számára ott van persze a „menekülő útvonal” joga és kötelessége is egyben. A két-séggkívül nem bizonyított tény nem lehet a terhelt terhére értékelni. Az *in dubio pro reo* nem engedi a bűnüldözőnek, a kriminális sakkparti végjátékában a döntő szót kimondó bíróságnak, hogy pontatlan válaszokat adjon az alapkérdésekre, köztük a mikor történtre sem.¹¹

Meddig kell a múltba néznie a kriminális fürkészőnek? Erre a jog adja meg a ke-
retválaszt: az elévülésig. (Az 1974-es pécsi palahegyi emberöltőt már nem lehet nyo-
mozási módszerekkel feltárni, mert nincs rá büntetőjogi keret, már nem büntethető
az elkövető.)¹² Vannak *crimenek*, amelyek sosem évülnek el. Azokra mindig figyelni
kell, nem feledhetők.

Növekszik-e a távolba látás képessége? Fejlődik-e a múlt képeinek élessége nap-
jainkban? A válaszom egyértelmű igen. A „távolba látás” képessége, a távoli képek
„élesztése” állandó kíváncsi és követelmény a kriminalisztika tudománya szá-
mára. Ennek a követelménynek megfelel a kriminalisztika módszertana, eszköz-
tára. Állítom, hogy minél közelebbi a múltbéli kép, annál távolabbi lesz a nyom
nélküli, tökéletes elkövetés tettesi álma. Példaként említem Ötzi ügyét. 1991-ben
az osztrák–olasz Alpok egyik gleccserében, kellő hűtéssel konzerváltan és relatíve
jó épségben találták meg – a felbukkanási helyéről elnevezett – „Ötzi” emberi ma-
radványait, csontvázát, ruházatát, használati tárgyait. Éppen a kriminalisztika
módszertanában használt eszközökkel, ténykutatási szakértői módszerekkel vizs-
gálták meg az elmúlt 20 évben több alkalommal különböző expertológus csapatok.
Mindannyiszor egyre többet tudtunk meg róla. Mindenekelőtt, hogy a 45-46 évesen
meghalt férfi 5300 éven át feküdt természetes sírjában, vadászó életmódot folyta-
tott, 159 centiméterre nőtt, 40 kilós – epeköves, izületes, jó fogazatú – volt, testét
gabonamagokkal és szarvas-, illetve kecskehússal táplálta. Végül, hogy kriminális
esetről beszélhetünk vele kapcsolatban is: az anyagmaradványok üzenete szerint
megölték, hátulról lenyilazták. A második nagy vizsgálatnál megtalálták a – „kiirt-
hatatlan” – végzetes nyílhegydarabkát a hátrészen, szilárdan és mélyen beékelődve
a csontozatba.

Az 5300 évre visszatekintő okkutatás, kriminalisztikai kérdésekre való mesz-
szelátós válaszadás után már kifejezetten közelinek tűnik Jack the Ripper (Hasfel-
metsző Jack) esete, aki 1883–1886 között minimum hat londoni prostituált hölgyet

¹¹ BÉRCES 2021: 91–93.

¹² FENYVESI 2020.

ölt meg. Az akkori felületes helyszíni szemlék és hiányos adatgyűjtések következtében tetteket nem találtak az angol nyomozók. 2000–2002 között egy amerikai forenzikus laborvezető vizsgálatot folytatott munkatársai segítségével, és a kétéves adatgyűjtése során több adatot, bizonyítékot tudott begyűjteni, ami a 21. századi technikák alkalmazásával személyazonosítást is lehetővé tett. Az állítólagos Hasfelmetsző által írt leveleket összegyűjtve megvizsgálták az azokon levő bélyegek nyáltartalmát – 120 évvel az eredeti eseményeket követően.¹³ A „partizán” jellegű anyagmaradvány-töredékek még mindig mutattak, kínáltak mitokondriális azonosítási tartalmat. Hat esetben sikerült megállapítani, hogy egy akkor élt angol festőművész nyálának DNS-tartalmával megegyezők. A híres művész levelezését szintén megőrizte a művészettörténet, így volt összehasonlítható bélyegnyál bőven. Mindezek mellett több indíciót tárt még fel a kutatás, illetve csoportazonosítási eredményeket, köztük például a kétféle levelezés papírjainak vízjele is megegyezett, csakúgy, mint az írásjegyek.¹⁴

A húsz évvel ezelőtt elkövetett emberölések felderítési sikerei már nem is mennek ritkaságszámba sehol a világon. Számtalan példát lehetne sorolni bárhol, ehelyett inkább csak azt emelem ki, hogy megnőtték a távlatok, egyre messzebb, egyre élesebben lát a kriminalisztika eszköztára.

Feltehető a kérdés: minek köszönhető a képélesedés, a múltba nézés képességének növekedése?

Álláspontom szerint mindenekelőtt a krimináltechnikai eszközök szinte napról napra észlelhető hatékonyabbá válásának. Olyan eszközöket, technikákat fejlesztenek ki a természettudományi alaptudományok és maga a kriminalisztika, hogy egyre pontosabb kép alakul ki, egyre távolabb nézve is.¹⁵ Minden irányban jobban látunk. Az ég (az űr), a föld és a víz egyre átláthatóbbá, egyre ismertebbé válik. Az eget, az űrt teleszkóppal, műholdakkal, repülőgépekkel, helikopterekkel vizsgáljuk, a földet légi képekkel, műholdakkal,¹⁶ illetve talajradarral, magnetométer-

¹³ Lásd minderről részletesebben CORNWELL 2002.

¹⁴ Amiből okszerűen nem lehet azt a következtetést levonni, hogy Walter Sickert festőművész követte el a csonkolásos nőöléseket, legfeljebb azt, hogy ő írt gúnyos Jack the Ripper aláírási leveleket a rendőrségnek.

¹⁵ Néhány példa a korszerű múltba látó eszközök és módszerek közül: pásztázó elektronmikroszkópia, kromatográfia TLC (kábitószerek, színezőanyagok, tinták stb.), GC (véralkohol, ásványolaj, ipari termékek maradványai), HPLC (kábitószerek, színezőanyagok stb.), GC-MS (kábitószerek), spektrofotometria, azon belül FTIR, Raman, UV-VIS (mikro)spektrofotometria, izotóparány-mérő tömegspektrométer (kábitószér), fluoreszcens kapilláris elektroforézis, lövedéktorkolatsebesség-mérő.

¹⁶ A képélesítés, a távolságok űrbeli legyőzésének egyik kriminalisztikai példája az O. J. Simpson-ügyben beszerzett orosz műholdfelvétel, amely az 1994-es Los Angeles-i kettős emberölési ügyben mutatta a terhelt gépjárművének fotóját a sértett háza előtt a bűncselekmény idején.

rel,¹⁷ drónokkal, a vizeket búvárokkal és vízszondákkal. Ezekkel és ezekhez hasonló eszközökkel – egyre változatosabb és finomabb formában – gyűjti össze, kutatja fel a kriminalista a releváns adatokat, tárgyakat, mikro- és szubmikro- (nano-) anyagmaradványokat, nyomokat.

Az igazán releváns adatok közé tartozik a valós bűnügyekben a „mikor történt?” kérdésre adandó válasz. Vagyis a bűncselekmény ideje, az elkövetés minél precízebb behatárolása. Ám nemcsak adott időpont, hanem még az időtartam is perdöntő lehet. Csakúgy, mint az események időrendisége.

Nem ritkaság, hogy önmagában a helyes elkövetési idő meghatározása utal, szinte rámutat a tettesre. Akkor ott a helyszínen csak egy személy lehetett, senki más a potenciális gyanúsíthatók közül. Ha ismeri a felderítés a fix időpontot/időszakot, sok-sok számításba jöhető személyt ki lehet zárni. Alibijük lehet. Azt lehet ellenőrizni, igazolni.

1989-ben Komlón egy négyéves kislányt öltek meg brutálisan. Egészen pontosan szeptember 15-én (pénteken) 17.15–17.30 óra között tűnt el. A későbbi orvosszakértői vélemény is e nap estéjére tette a végrehajtást. A gyorsan látókörbe került, tíz gyanúpontra (indíciomot) produkáló, közelben lakó, a sértettel ellenséges érzületű fiatalember mégis kihullott a szitán. Nem volt már akkor Komlón, Budapestre tartott egy vonaton. Fel tudta mutatni a vonatjegyét, és a felkutatott kalauz is emlékezett az utasra, aki abban az időben már az expresszen ült.¹⁸

Felmentette a bíróság azt a középkorú férfit is, akit megvádoltak a 2005. július 19-én 8.10–8.15 között a pécsi Alkotmány utcai lottózóban végrehajtott fegyveres rablással. Őt ugyanis fogadta a város másik végén levő autósalon. A gépjárművét vitte szervizre, ahova az ottani óra és videókamera szerint 8.24-kor meg is érkezett. A 8.15-ös lottózóból kísétalást, majd az út másik oldalán, egy élelmiszer-áruház mögött parkoló autójához sietést követően nem maradt idő a mintegy nyolc kilométeres városi táv megtételére. Ezt lemérték a rendőrök és a terhelt védője is a gépkocsijával. Nem lehetett az eljárás alá vont 8.15-kor a tett színhelyén.

Itt jegyzem meg, hogy az időalapú bizonyítási kísérleteknél a negatív eredményű az igazán értékes. A pozitív csak lehetőséget ad, de nem bizonyosságot. Szintén felmentéssel végződött az a baranyai faluban történt emberölési ügy, amelyben bizonyítási kísérlettel modellezték a hatóságok (köztük a bíróság is), hogy a ruganyosan

¹⁷ A talajradar rövid elektromágneses impulzust küld a talajba, és ha ott egy tárgy található, jellegzetes visszaverődést ad, ezt a műszer érzékeli, és egy monitoron jeleníti meg, amelyen látható az impulzusok keltette mintázat. Létezik már az úgynevezett lidar (Light Detection and Ranging, fényérzékelés és távmérés) technika is, amely lézertényimpulzusokat bocsát ki a célterületre, és az onnan visszaverődő impulzusok beérkezési idejét méri. A magnetométert a talaj felszínétől meghatározott távolságra tartják, ezáltal rögzítik a vastartalmú talaj mágneses eltéréseit. Ha a talaj adott pontján például eltemetett holttest fekszik, ott kevesebb vasrészecske fordul elő, mint a környezetében. A talajellenállás-mérőnél két szondával a talajba hatol a használó, majd közöttük elektromos áramot enged át, és méri az ellenállást. A nedves talajban ez alacsonyabb, mint a száraz, köves részben, tekintettel arra, hogy a víz kiváló áramvezető. A sírok felkutatásában hasznos, mivel a sír körüli talaj ellenállása kisebb, mivel ott több a nedvesség. Ez lehet azonban éppen az ellenkezője is, vagyis túl magas, ha a sírt kövekkel töltötték meg a tettesek, vagy ha a testet valamilyen szorosan záró anyagba, például műanyagzsákokba rejtették.

¹⁸ FENYVESI-KODBA 1990.

mozgó fiatal vádlott férfi odaérhetett a kertek alatt futva a cselekmény színhelyére a megállapított elkövetési időre, miután leszállt a távolsági buszról a település közepén. Ez önmagában kevés volt, nem mondták ki a vádlott bűnösségét – egyéb bizonyítékok híján.

A hatóság megszüntette azt a nyomozást, amelyben bizonyítási kísérlettel tisztázták, hogy a pécsi Tettye városrészbe nem érhetett a gyanúsított az elkövetési időre a tetthelytől 11 kilométerre levő, vasasi lakásából. Reggeli felkelése után ugyanis bekapcsolta a számítógépét. Senki más nem tehetette a zárt szobában. Ebből megtudták a nyomozók, mikor volt otthon biztosan. Onnan sem futva, sem kerékpárral, sem azonnal hívott taxival (vagy más személyautóval) nem érhetett a tett színhelyére az elkövetési időpontra. Fizikailag kizárt volt.¹⁹

Az 1986-ban elhíresült, Magda János ellen folytatott emberölési bűnygyben több cselekmény-időrendiségi és időtartam-vizsgálatot végeztek a helyszínen a korábban kihallgatott tanúk közreműködésével. Gyorsan kiderültek az anomáliák, a visszaemlékezések tévedései, az egyes vallomások és a valóság közötti ellentétek.²⁰

Az idő múlása nem kedvez a nyomozásnak. Az elfutó időben (*tempus fugit*) elgyengülnek a fizikai és az emléknymok is. A szakirodalomban jól ismert Ebbinghaus-görbe megmutatkozik a felismerésre bemutatások körében is. Legutóbbi, 2021-ben lezárt kutatásomban az alábbi időkapcsolatú hibákat fedeztem fel.

- a) Elmaradt tárgyak, fényképek felismertetése esetében az a hatósági figyelemfelhívás a felismerőhöz, hogy: idő elteltével az elkövető külseje (hajszíne, hajhossza, hajformája, arcszörzete, bőre) változhatott, illetve a fényképeken kissé máshogy nézhet ki.
- b) Indokolatlanul késedelmesen hajtották végre a felismertetést. (Elhalványultak a tanúk emlékképei.)
- c) Idő előtt elvégezték a személyes felismertetést, amikor az azonosítandó személy semmilyen tudomást nem szerezhett még arról, hogy ellene nyomozás van folyamatban.
- d) Nem vették figyelembe vagy nem vették észre a hatóságok a (szem)tanúvallomások „vészjelzéseit”, az intő figyelmeztetéseket. Ilyenek vészjelek lehetnek azon adatok, amelyek arra utalnak, hogy téves (befolyásolt) lehet a tanú emlékezete, megelőzési és visszaadási képessége, illetve hamis lehet a szándéka. Például: nagyon rövid ideig és rossz látási viszonyok közepette észlelhette csak a felismerő az elkövetőt (igen csekély lehetősége volt a megfigyelésére).²¹

Az emberölési nyomozások időtartamához tartozik az a múltba nézők által is vallott tapasztalati tény, hogy az első hónapoknak kell meghozniuk az eredményt. Határozott időtartamot nem lehet általánosan megjelölni, de ha az első három hónap nem kecsegtet eredménnyel, akkor vésszesen reális a „holtpont” bekövetkezése. 1974 má-

¹⁹ FENYVESI-ORBÁN 2019.

²⁰ Lásd erről a további részleteket KATONA 1986.

²¹ Ettől részletesebben lásd FENYVESI 2021.

jusában a Mecseken elkövetett durva kislánybántalmazás nyomozása októberig nem fedte fel az emberölőt. Szokták mondani, hogy ilyenkor a legnagyobb rendőr, a véletlen segíthet be. No meg az örök francia mondás, a *cherchez la femme*, vagyis a keressd a nőt! A tettes élettársa, miután ismét megverte őt a férfi (jámbor fogadkozása és esküje ellenére), feltárta a rendőröknek Nyéki Oszkár szörnyű bűnét.²²

A (szerencsés) véletlenre példa a 2002-es pécsi prostituáltgyilkosság, amely közel három hónap után jutott holtpontra. Már majdnem lejárt az áldozattól ellopott telefon figyelésének időtartama, amikor a készülék bejelzett, aktiválták. Ez vezetett a később tizennégy év szabadságvesztésre ítélt tettes felkutatásához.²³

Az idő kapcsán az időzítésről is érdemes szót ejteni. Különösen a krimináltaktika körében. Gondoljunk csak a jól (vagy rosszul) megválasztott bizonyítási cselekményekre, leplezett eszközökre, realizálásokra, kényszerintézkedésekre (kutatásra, motozásra). A túl korán vagy indokolatlanul későn végrehajtott aktusok végzetes hatással lehetnek a nyomozás eredményességére, a kriminalisztikai kérdések torzításmentes megválaszolására.

Nem véletlen a kifejezés: halaszthatatlan nyomozási cselekmények. A „*periculum in mora*”, a késedelem veszélye miatt egyes eszközöket azonnal, de mindenképp a lehető legrövidebb idő alatt be kell vetnie a kriminalistáknak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az első csapás (németül: *der Erste Angriff*; angolul: *first strike*) nem tűr halasztást. Felfogásom szerint mindazokat az elsődleges intézkedéseket – köztük az adatgyűjtéseket – foglalja csokorba, amelyeket a bűncselekmény nyomozó hatóság tudomására jutását követően – az eredményes tényfelderítés, a hét alapvető kriminalisztikai kérdés megválaszolása érdekében – haladéktalanul, a lehető legsürgősebben a hatóságok megtesznek, illetve amelyeket meg kell tenniük. Azért is kiemelkedően fontos itt a szakszerű gyorsaság, mert a kriminalisztikai tapasztalatok szerint az a tendencia figyelhető meg, hogy aki az „első csapás” lehetőségét és esélyét elhibázza, elmulasztja, annak vajmi kevés esélye van a pontos válaszadásra a későbbiekben. Ugyanez pozitív megközelítésben: aki él az „első ütés” lehetőségével, aki akkor és ott gyors és alapos, megfelel modern korunk „kettős szorításának”²⁴ (gyorsaság és alaposág egy időben), annak nagy esélye van a további sikerekre is. Azt is kijelenthetem különösebb kockázat nélkül, hogy a „forró nyom” mindig nagyobb esélyt ad a releváns adatok, köztük a tettes személyének felkutatására, mint a „hideg”, már „kihűlt”, régóta lezajlott, időben és térben távoli cselekmény. És ez igaz az emberi pszichében levő „emléknyomok” felidézésére is. Hiszen annál könnyebb a humán emlékezés és visszaadás, minél közelebb van az a kérdéses eseményhez, illetve ellenkezőleg: minél távolabb vagyunk időben a múltbéli cselekménytől, annál

²² Lásd erről részletesebben FENYVESI 2022.

²³ FENYVESI 2022.

²⁴ A gyorsaság és az alaposág duója mellett több „kettős szorításról” is beszélhetünk még a kriminalisztikában. Így alkalmi „párt” alkot: a tervszerűség és az improvizáció; a törvényesség és az eredménycentrikusság; az objektivitás követelménye a szubjektív egyének nyomozásával, fantáziájával és intuíciójával áll szemben; míg kicsit szélesebb körben a növekvő bűnözés, a kvalifikálódó bűnelkövetés és az erősödő terhelti jogcsomag feszül egymásnak.

nehezebb torzításmentes tükröt tartani az események elé (például annál többet tévednek a tanúk).

Az „első csapás” halaszthatatlansága és lendületes tempója azért is krimináltaktikai követelmény, mert váratlanul érheti az esetlegesen már képbe került tettetést is. Letaglózhatja, sokkolhatja a gyorsaság, a tétttével való szembesítés. Az idő kurtasága nem adja számára a tudatos, lehiggadt, kimunkált védekezés lehetőségét, ilyenformán sokkal könnyebb közvetlen bizonyítékként értékelhető, ma is értékes beismerő vallomását (is) elnyerni.

Nem vitásan a helyszíni szemle az „első csapás” kardinális mozzanata. Ezt onnan is tudhatjuk, hogy a hazai és nemzetközi statisztikai adatok mutatják, hogy az ismeretlen tetteses bűncselekmények kb. 60-70%-át az úgynevezett helyszínes bűncselekmények teszik ki. Ahol érdemes helyszíni szemlét tartani, ahol van mit keresni, kutatni, „fésülni”, ahol fellelhetők a már fentebb jelzett azonosítási piramisomban szerepeltetett építőkockák, a nyomok és az anyagmaradványok. Az egész világban primátust élvez a kriminalisták körében az elsődleges helyszíni szemle, mivel mindenhol – akár az európai kontinensen, akár az angolszász orientációjú államokban, beleértve Ausztráliát is, valamint az ázsiai országokban is – a helyszín az „adatok tárháza”, „nyitott könyv, amelyből meg kell tanulni olvasni”. Meglátásom szerint nincs nyom-, illetve anyagmaradvány-mentes helyszín, csak meg kell találni, fel kell kutatni a helyszínen hagyott, sokszor láthatatlan elváltozásokat.²⁵ (Azokhoz megfelelő értelmezéseket és jelentéseket kell társítani.) Itt emlitem meg, hogy ugyanilyen értékesek lehetnek az úgynevezett „negatív nyomok”²⁶ is, vagyis ami nincs ott, de ott kellene lennie, illetve ami már nincs ott, de ott volt. Sokszor többet mond a nem létező, hiányzó nyom, mint a „beszélő”, jelen lévő.

Végül megjegyzem, hogy a helyszíni szemle dinamikája nem feledtetheti a párhuzamosság követelményét. Vagyis már a szemle ideje alatt, amint kellő adat van a múltbéli feltételes magyarázatra, a verzió vagy verziók felállítására, el kell indítani a más irányú adatgyűjtéseket is. Úgy is megfogalmazhatom, hogy az „első csapás” másik, általam kiemelendőnek vélt, fontos összetevőjét, az úgynevezett „forró nyomos”, összehangolt (itt nem részletezett) intézkedéseket is meg kell tenni. Ezek tartalommal töltik meg azt az elvi és gyakorlati követelményt, hogy a koordinált lépéseket tegye meg az irányító vezető és 3–100 fős csapata – a legrövidebb időn belül a bűncselekmény elkövetése után – a bizonyítékok összegyűjtésére, a tettes elfogására. Amikor a „nyom” még „meleg”.

Összefoglalóan állítható: olyan szintű (tárgyi, illetve emlék-) nyom- és anyagmaradvány-kutatást kell végezni rapid módon, amely megállja majd a helyét a laboron keresztül a tárgyalóteremben is („*from the crime scene to the courtroom*”). Racionális időn belül minden taktikai és technikai eszközt be kell vetni ennek érde-

²⁵ Az amerikai taktikai javaslat óv attól, hogy a kriminalista nagy és elképzelt várakozásokkal induljon neki a helyszíni bizonyítékgyűjtésnek. „*A good evidence collector will not approach a scene with a predetermined expectation or what can be found.*” MOORE 2004: 34.

²⁶ DOBOS 1964.

kében, amely éppen az adott időben és helyen rendelkezésre áll a természet- és társadalomtudományok, illetve a kriminalisztika eredményei alapján.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÉRCES Viktor (2021): *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. Budapest: ELTE Eötvös.
- CHOLNOKY Jenő (2021): *Önéletírása*. Veszprém: Pesti Kalligram – Művészetek Háza.
- CORNWELL, Patricia (2002): *Portrait of a Killer. Jack the Ripper case closed*. New York: Berkley Books.
- DOBOS János (1964): Negatív körülmények a helyszínen. *Belügyi Szemle*, 12(1), 54–59.
- FENYVESI Csaba (2014): A kriminalisztika piramismodelljének második változata. *Belügyi Szemle*, 62(9), 32–43.
- FENYVESI Csaba – ORBÁN József (2019): Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve. *Belügyi Szemle*, 67(2), 45–55. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.2.3>
- FENYVESI Csaba (2020): Az 1974-es pécsi palahegyi emberölés kriminalisztikai fordulatai. *Belügyi Szemle*, 68(4), 89–96. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.4.4>
- FENYVESI Csaba (2021): A felismerési kísérlet összehasonlítása más bizonyítási cselekményekkel. *Magyar Rendészet*, 21(3), 43–56. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.3.3>
- FENYVESI Csaba (2021): A felismerésre bemutatások hibái. *Iustum Aequum Salutare*, 17(4), 25–39.
- FENYVESI Csaba (2022): Védőügyvédi tanulság egy emberölés nyomán. *Ügyvédek Lapja*, 61(6), 38–41.
- FENYVESI Csaba (2023): Masni a szilvafa árnyékában. Az utolsó baranyai halálra ítélt ügyének kriminalisztikai tanulságai. *Belügyi Szemle*, 71(4), 625–635. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.4.4>
- FENYVESI Csaba – KODBA Ferenc (1990): Kisgyermek sérelmére elkövetett brutális emberölés nyomozása. *Belügyi Szemle*, 38(4), 106–113.
- KATONA Géza (1986): Még egyszer Magda János bűnyűéről. *Belügyi Szemle*, 34(8), 96–104.
- KOVÁCS Lajos (2009): *A MÓR megtette...* Budapest: Korona.
- MOORE, Peter (2004): *The Forensic Handbook*. New York: Barnes and Noble.
- OSTERBURG, James W. – WARD, Richard H. (2010) [1998]: *Criminal Investigation: A method for reconstructing the past*. 6th ed. New Providence, NJ: LexisNexis – Anderson Publishing.

ABSTRACT

Time Dimension of Criminalistics

Csaba FENYVESI

We always use forensics' methods to detect crimes committed in the past. Detectives working in the present are gathering relevant data on crimes committed in the past. Their work is complicated further by the "when did it happen?" question because it can be significant in catching the perpetrator and checking their alibi.

It is a theoretical thesis that the past can be learned, and for this goal the detectives have to use all legal criminal tactical and criminal technical tools.

Keywords: first strike, past, present, future, when did it happen? reconstructing